

## Filozofky – ženy různých generací

**Ján Mišovič**

Buxton, R., Whiting, L. 2022. *Královny filosofie. Život a odkazy nedoceněných žen filosofie*. Praha: Ocelot.

České odborné veřejnosti se dostala do rukou publikace, která představuje filozofická témata ženskýma očima. Takový počín má určitě své opodstatnění už proto, že v nejrůznějších filozofických publikacích lze zaznamenat prakticky úplnou převahu příspěvků mužů. Autorky použily pro svou knihu mírně nadsazený název *Královny filosofie*, přitom by jí možná více slušel titul *Myslitelky* v dějinách, ale zejména v současnosti. I na přebalu knihy píší o myslitelkách. Zároveň dodávají, že záměrně operují se širokou definicí „filozofek“. Autorský záměr přiblížit filozofky napříč dějinami a kontinenty se určitě z části podařil, ale v dalších pramenech by se našly mnohé jiné, které by si uvedené označení rovněž zasloužily. Tento nedostatek si uvědomují i samy tvůrkyně a v dodatečném seznamu uvádějí téměř stovku jmen, opět jen s určitým teritoriálním dosahem. Editorky spolu s osmnácti dalšími spolupracovnicemi představily život a tvorbu dvaceti osobností zejména z angloamerického světa, z nichž polovina působila v minulých desetiletích nebo je aktivní i v současnosti. Jednotlivé příspěvky jsou psané s rozdílnou erudicí, bez jednotící obsahové struktury, k jejich přednostem však patří využití všech poznatků, včetně nejnovějších, zdůrazňujících přínosy představených postav pro intelektuální kulturu naší civilizace.

Jako první je uvedena málo známá a doposud opomíjená osobnost, která sehrála významnou roli při vzniku antické filozofie, resp. filozofie vůbec, a to je Diotima z Platonova Symposionu. Ať už bude platit verze, že jde o smyšlenou postavu jako ilustraci ideálního filozofického myšlení, nebo o historickou osobnost, její působení mělo nezanedbatelný vliv na Sókratovy argumenty od jeho mládí. Sókrates mohl od Diotimy získat to, co je nejcennější v jeho filozofickém odkazu, metodologii.

K fascinujícím postavám končící první poloviny prvního tisíciletí patří Hypatie z Alexandrie, matematicka, astronomka a filozofka. Dobová svědectví dokumentují její věhlas v oblasti matematiky a popularitu a oblibu jejích filozofických přednášek. Vyznačovala se otevřeností k rozdílným perspektivám tehdejší doby, věnovala se výkladu myšlenek Platóna, Aristotela a dalších filozofů v rámci školní výuky i na veřejnosti a patřila k vynikajícím popularizátorům filozofie.

K svébytným představitelům filozofického a společenského prostředí Kašmíru 14. století patřila filozofka a básnířka Lalla. V období ústupu hinduismu a buddhismu islámskému vlivu se stala univerzální osobností, na níž si dělaly nárok jak hinduistické, tak islámské tradice. Praktikovala jógu a její filozofie byla bytostně praktická,

spojená s hledáním pravdy a svobody, směřující k radikální přeměně těla, myslí i vědomí. Postavila si nadmíru obtížný úkol, snažila se o rozrušení běžně zakotvených pojmových dualit, např. inkluze–exkluze, vnitřní–vnější, které se transformují do životních stereotypů. Její myšlenkový odkaz směřuje k překonání zakořeněného společenského emočního a morálního rozdělení a svou filozofií svobody rozmělnuje hierarchie a přemostuje propasti mezi náboženstvími, pohlavími, sexualitami, jednotlivcem a světem.

Mary Astell ovlivnila filozofické myšlení na přelomu 17. a 18. století nejen v Anglii. Položila základy feministické filozofii, ale věnovala se i teologii, metafyzice, epistemologii a etice. Zdůrazňovala převahu duševní sféry nad materiálním světem a pokládala rozumovou reflexi za spolehlivější než vědění získané smyslovým vnímáním. Odvodila, že ženy i muži jsou si od přirozenosti rovni v rozumových schopnostech a v předpokladech stát se ctnostnými. V jejích přístupech vycházejících z křesťanských pozic se však objevují i rozpory, zejména při propojování feminismu a hluboce zakořeněného společenského konzervatismu.

K pokračovatelkám feministického odkazu předchozí autorky patří i Mary Wollstonecraft, která v druhé polovině 18. století zasvětila svůj profesní život vzdělávání dívek. Její nejslavnější kniha *Obrana práv žen* se v mnoha ohledech věnuje reformám vzdělání. Reagovala na Velkou francouzskou revoluci napsáním *Obrany lidských práv*. Vyjádřila přesvědčení, že svoboda znamená osvobození od nadvlády a předrevoluční situaci chudiny pokládala za stav nepřijatelné závislosti na bohatých. Její první filozofická disputace měla univerzální povahu a netýkala se jen samotných žen.

Harriet Taylor Mill vstoupila do povědomí vědecké veřejnosti v polovině 19. století. Napsala mnoho prací o manželství, ženských právech, vzdělání žen a vlivu společnosti na jedince. Ostře kritizovala pravomoci manželů nad ženami a vyhraňovala se i proti společenskému tlaku. Podílela se na jedné z kapitol *Millových Zásad politické ekonomie*. Oba propagovali systémy založené na sdílení zisku, např. prostřednictvím výrobních a spotřebních družstev. Rovněž spolupracovala na spisu *O svobodě* (1859), který patří k jedné z nejzřetelnějších a nejvášnivějších obran svobody slova.

Ke dvěma neopomíjeným myslitelkám patří Hannah Arendt (1906–1975) a Simone de Beauvoir (1908–1986).

První z nich, jak je známo, se zajímala o povahu politiky a politického světa. Sama odmítla označení „filozofka“. I dnes je aktuální její myšlenka o nástupu totalitarismu, který spojuje s přerušením mezilidských vazeb. Totalitní režim je životaschopný, připomíná Arendt, pokud se mu podaří zredukovat své občany na jejich těla a zcela je zbavit společenské a politické identity. Vůči abstraktním lidským právům byla skeptická. Věřila, že mohou být garantována jen těm, kterým je přiznáno určité životní místo. V jejím profilu je uvedeno i méně známé vyjádření vůči Afričanům jako „divochům“ a „barbarům“ (s. 80).

Simone de Beauvoir už v roce 1944 rozvinula svou existencialistickou etiku. Od mládí se seznamovala s kulturou, která od dívek očekávala nenápadnost. Připomínala, že je nekonzistentní zdůrazňovat hodnotu své svobody, aniž si dokážeme vážít svobody jiných. Byla věrná myšlence, že lidské bytosti jsou vymezovány činy a v průběhu času se neustále nově „utvářejí“ na základě rozmanitých oblastí, které je formují. Polemizovala však se svým životním druhem Sartrem v tom, do jaké míry si můžeme svobodu zvolit. Z její nejznámější práce *Druhé pohlaví* vyplynulo, že se od žen příliš dlouho očekávalo, že přijmou sny mužů za vlastní. Vysvětlovala i pojetí autentické lásky, která vyžaduje od obou partnerů vzájemné uznání svobody.

Elizabeth Anscombe (1919–2001) je v knize označována za jednu z nejdůležitějších a nejzajímavějších postav filozofie 20. století, je možné dodat, ve Velké Británii. Byla studentkou Wittgensteina a podílela se na vydávání jeho děl. Její nejznámější kniha *Úmysl* je někdy označována jako průlom ve filozofii jednání a článek *Moderní filozofie morálky* ovlivnil současný vývoj etiky ctnosti. Domnívala se, že lidé jsou odpovědní za špatné následky svých špatných činů. Při posuzování morální odpovědnosti za záměrné konání je potřebné brát v úvahu i to, že činy jsou už ze své podstaty dobré nebo špatné. Horlila proti všem přístupům v rámci filozofie morálky, které vycházejí z představy jakéhosi morálního zákona, jímž se musíme řídit.

Mary Warnock (1924–2019) patří k těm osobnostem, které politicky konvertovaly. Z přirozeně konzervativní, inklinující k toryům se pod vlivem událostí druhé světové války rozhodně posunula nalevo. Rozsáhle se vyjadřovala k thatcherismu, kritizovala podkopávání vyššího vzdělávání a požadavek, aby vysoké školy odpovídaly potřebám průmyslu. Velmi zásadně se vymezila vůči představě, že není jiné hodnoty než „spoření na blahobyť“ (s. 115). Pokud je osobní bohatství vnímáno jako nejvyšší hodnota, lidé se mohou postupem času stát zcela lhostejnými ke způsobům, které vedou k jeho získání. Zasloužila se o prosazení disciplíny zvané bioetika, spojené s problémy doprovázejícími rozvoj biologie, medicíny a zdravotnictví. Warnock se soustřeďuje na roli jedince ve vztahu ke společenské komunitě a na činnosti, které spojují a upevňují celek, což je předpokladem dobra.

Sophie Bosedé Oluwolé (1935–2018) se narodila v Nigérii, tehdejší britské kolonii. Vyznačovala se břitkou kritikou takových západních filozofů, jakými byli Hobbes, Rousseau nebo Hegel, kteří ve svých pracích otevřeně vyjadřovali rasistické názory. Ve své poslední knize *Sókratés a Orunmila: Otcové starověké filozofie* (2015) přichází s průlomovým srovnáváním Sókrata, zakladatele západní filozofie, a Orunmila, otce africké filozofie.

Iris Marion Young (1949–2006) se po studiích filozofie stala v roce 2000 profesorkou politologie na univerzitě v Chicagu. Vyprofilovala se jako jedna z nejvýznamnějších feministických myslitelek na světě. Odrazovým můstkem její kariéry byl text *Spravedlnost a politika rozdílnosti*, v němž zdůrazňuje význam mezilidských vztahů jakožto

východiska úvah o společenské spravedlnosti. Vedle materiální nerovnosti a strádání pokládá za podstatné zdroje nespravedlnosti útlak a nadvládu. Ve své poslední knize *Odpovědnost za spravedlnost* poukazuje na příčiny nepříznivé osobní situace, které mohou souviset i s určitou nespravedlivou společenskou strukturou.

Anita L. Allen (1953), profesorka práva a politologie na právnické fakultě Pensylvánské univerzity, je zakladatelkou filozofického oboru věnujícímu se soukromí. V reakci na myšlenku Garcíi Márqueze, podle něhož všechny lidské bytosti mají tři životy, veřejný, soukromý a tajný, nastolila soukromí jako naléhavé a osobní téma. V knize *Nepopulární soukromí: Co musíme skrývat?* se zabývá morálními důsledky působení komunikačních technologií ve vztahu k soukromí, přitom zdůrazňuje jeho etickou, politickou a sociální dimenzi.

Azizah Y. Al-Hibri (1943), libanonsko-americká profesorka práva, se orientuje na lidská práva a islámskou právní vědu. Ve svém výzkumu dospívá k závěru, že islámská právní tradice je dostatečně pružná na to, aby dokázala respektovat moderní životy a postoje muslimských žen. Podle ní jsou však v zákonech muslimských zemí zakotveny kulturní tradice, které se dostávají s koránem a tradicemi proroků do rozporu, protože se pod vlivem dějinných událostí a stávající praxe legitimizoval patriarchát. Je stavitelkou mostů mezi západními a islámskými hodnotami.

Myšlenky více než desítky představených žen ilustrují, že k filozofii od jejího vzniku do současnosti přispívají zajímavými a podstatnými náměty. Kniha rovněž přibližuje, že uvedené osobnosti dokážou otevírat témata, která zůstávala bez povšimnutí, a tam, kde muži hledají rozpory, ženy vnímají společné styčné plochy. Jejich pohledy jsou zpravidla prodchnuté hlubokými humanistickými záměry. Kniha je přes uvedené úvodní připomínky informačně bohatá a může představovat rovněž inspiraci pro další filozofické bádání a úvahy o současném feminismu.

## Láska, péče, solidarita. K novým narativům péče

**Magdalena Jozová**

Lynch, K. 2022. *Care and Capitalism*. New York: Wiley.

Kathleen Lynch přichází po více než dekádě s novou knihou, kde vzájemně propojuje a prohlubuje vlastní výzkumnou a analytickou práci na tématu péče a afektivních vztahů z posledních patnácti let od vydání její poslední knihy *Affective Equality: Love, Care, and Injustice* (2009) a práci mnoha myslitelů a myslitelek z oblastí kritických feministických studií, politické ekonomie či sociologie. Kathleen Lynch je sociolož-